

לא תסיג גבול רעך - לפרשת שופטים
שלמה הכט

פרשת שופטים עוסקת בעיקרה בבניית רשויות השלטון היהודי: בתי משפט, משטרה, מלוכה ונבואה והיחסים ביניהם, ודיני צבא ומלחמה.

בתוך העושר הזה מסתתרת לה פרשיה בת פסוק אחד, קטנת הכמות ורבת האיכות: "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים, בנחלתך אשר תנחל, בארץ אשר ה' א-לוקיך נותן לך לרשתה" רמז לחשיבותה של המצווה נוכל לקבל מכך שהיא מופיעה שוב בין ה"ארורים" בפרשת כי תבוא: ארור מסיג גבול רעהו".

גם הנביא ישעיהו רומז לחשיבותה של מצווה זו בתוכחתו לישראל (פרק ה' - משל הכרם) "הוֹי מְגִיעֵי בֵּית בְּבִית שָׂדֶה בְּשָׂדֶה יִקְרִיבוּ עַד אָפֶס מְקוֹם וְהוֹשִׁבְתֶּם לְבַדְכֶם בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" (ורד"ק מפרש: רוצה לומר שמשגיגים גבול וגוזלים העניים ואם יש לעני בית סמוך לבית העשיר או שדה סמוך לשדהו בא עליו בעקיפין עד שלקחו ממנו ומחברו עם שלו).

מעניין הוא שבעוד שמדרש ההלכה המיידית הגביל את תחולתה של המצווה, הנה לאורך הדורות הבאים עשו בה שימוש שוב ושוב בהקשרים רבים ושונים זה מזה. כך רש"י מביא את המדרש המקשה מדוע יש צורך באיסור מיוחד של לא תסיג על אף שקיים כבר איסור של גזל, ומסיק שלגבי קרקע בארץ ישראל דווקא ישנו לאו נוסף ומיוחד. (על אף שמוסכם על הכל שזהו לאו שאין לוקים עליו, אם משום שהוא ניתן להשבה ואם משום שהוא "לאו שבכללות")

הגמרא בשבת עושה שימוש מרתק בפסוק, בהקשר של המקור לדיני כלאים ולשיעור ערוגה, כשהיא מייחסת את הכינוי "ראשונים" לתושביה הקדומים של הארץ, לפני עם ישראל. (מובן שההכרה בקדימתם בארץ ואפילו במומחיותם בחקלאות ובטיבה של הארץ, דבר אין לה עם זכות על הארץ).

אבן עזרא משייך את האיסור להקשרו הרחב, גם כאן וגם בפר' כי תבא. הוא מוצא שהסגת גבול עשויה להיות מקרה שכיח בעם היושב על אדמתו ומחמת טבעה הנסתר מן העין שולבה בהשבעת העם על הר גריזים והר עיבל. בגלל התוצאה המסתברת של סכסוכי שכנים שולבה הפרשה בקשר עם 'עין תחת עין' ועם דיני ההוכחות:

"ונסמכה פרשה זו, כי הסגת גבול מביא לידי ריב ומכות ורציחה, על כן כתיב אחרי זאת: נפש בנפש עין בעין שן בשן (פס' כא). והטוען, כי חבירו הסיג גבולו יביא עדים - על כן "לא יקום עד אחד" - בין לרוצח בין למכה בין למסיג בין לכל דבר רק על פי שני עדים דרך קצרה, כי במקום אחר - על פי שנים עדים"

"מסיג גבול רעהו - כי הוא דבר נסתר. ומשגה עור - גם כן לא יוכל לפרסם מי שהשגהו" (ויזשם לב לקשר הלשוני בין מסיג ובין משגה)

הפרשיה יוחסה על פי סמיכות פרשיות גם לנושא ערי המקלט, כהוראה לבית דין לא לשנות ולא להחליף את ערי המקלט, כך על פי בעל הטורים (ולא מצאתי את מקורו): אזהרה לבית דין שלא יחליפו אחת מערי מקלט בעיר אחרת. ברוח מחקר התנ"ך של ימינו אפשר אולי ליחס את הדרשה למילה המנחה "גבול" המופיעה בפרשתינו גם בפרשת ערי המקלט (תכין את גבול ארצך") וגם בפרשת הסגת הגבול. ברמב"ם לא נזכר דין זה, ובפרט לא בקשר לפסוק זה.

במצוות הסגת גבול נעשה שימוש מגוון מאד במהלך הדורות. למשל שני מדרשים שמביא "תורה תמימה":

לא תסיג - תניא, מניין למחליף דברי ר' אליעזר בדברי ר' יהושע ודברי ר' יהושע בדברי ר"א לומר על טהור טמא ועל טמא טהור שהוא עובר בל"ת, ת"ל לא תסיג גבול רעך:

אשר גבלו ראשונים - מכאן דמנהגא מילתא היא [שו"ת רב שרירא גאון]:

בהמשך הדורות השתמשו במונח השגת גבול גם לגבי תחרות עסקית לא הוגנת, ובפרט לגבי תחרות בין בני

הקהילה לבין אנשים מחוץ לעיר, וגם בענייני מינוי רבני קהילות ומינויים אחרים.

ייתכן שמסימני הגאולה הוא שבשובינו לארץ יורדת חשיבותם של הפירושים המאחרים לפסוק, התלושים ממנו ומהארץ ומשתמשים בו כאסמכתא - הן בתחום המסחרי, בגלל כלכלת השוק ובגלל ההסדרה החוקית של המסחר, הן בתחום המנהגים ושימורם - בגלל התקבצותנו מארבע כנפות הארץ. לעומת זה חוזרת ועולה המשמעות המקורית של הפסוק - גם בסכסוכי קרקע בין שכנים, גם ביחס המתאים לדרי הארץ הקודמים, ובמהרה בימינו גם כאזהרה לבית הדין הגדול, שה' ישיבו אלינו במהרה בימינו